

РОЗДІЛ 2. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

СКЛАДНИКИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ УКРАЇНСЬКОЇ МІНЕРАЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА СВІТОВОМУ РИНКУ В РОЗРІЗІ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

COMPONENTS OF FORMATION OF COMPETITIVE ADVANTAGES OF UKRAINIAN MINERAL PRODUCTS ON THE WORLD MARKET IN CONSIDERATION OF REGIONAL PROCESSES

УДК 339.97

<https://doi.org/10.32843/bses.66-4>

Нестеренко С.С.

к.е.н., доцент,
професор кафедри фінансів та обліку,
директор Інституту економіки
та менеджменту
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»

Nesterenko Svetlana

Open International University
of Human Development «Ukraine»

У статті розглянуто питання дослідження конкурентоспроможності української мінеральної продукції та встановлення перспектив її підвищення на світовому ринку в розрізі регіональних процесів. На основі аналізу конкурентоспроможності української мінеральної продукції на світовому ринку визначено, що Україна має дуже великий потенціал у розвитку даного сектору на світовій арені, оскільки добре забезпечена багатьма мінерально-сировинними ресурсами. Протягом 2014–2020 рр. частка мінеральної продукції у загальних обсягах експорту товарів України зменшилася, що було пов'язано зі скороченням видобутку протягом указанного періоду, державним протекціонізмом у традиційних для української продукції країнах-імпортерах, зниженням цін на товари. Попит на мінеральну продукцію на сировинному ринку збільшується, особливо на дефіцитну продукцію, але імпорт значно переважає над експортом, причинами чого є відсутність державної підтримки розвитку мінерально-сировинного комплексу України, значне зношення технологій та відсутність розроблення нових родовищ й ефективного використання існуючих.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, світові ринки сировини, експорт та імпорт, мінеральні ресурси, регіональні особливості.

В статье рассмотрены вопросы исследования конкурентоспособности украин-

ской минеральной продукции и установления перспектив ее повышения на мировом рынке в разрезе региональных процессов. На основе анализа конкурентоспособности украинской минеральной продукции на мировом рынке определено, что Украина имеет очень большой потенциал в развитии данного сектора на мировой арене, поскольку хорошо обеспечена многими минерально-сырьевыми ресурсами. В течение 2014–2020 гг. доля минеральной продукции в общем объеме экспорта товаров Украины уменьшилась, что связано с сокращением добычи в течение указанного периода, государственным протекционизмом в традиционных для украинской продукции странах-импортерах, снижением цен на товары. Спрос на минеральную продукцию на сырьевом рынке увеличивается, особенно на дефицитную продукцию, но импорт значительно преобладает над экспортом, причинами чего являются отсутствие государственной поддержки развития минерально-сырьевого комплекса Украины, значительный износ технологий и отсутствие разработки новых месторождений и эффективного использования существующих.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, мировые рынки сырья, экспорт и импорт, минеральные ресурсы, региональные особенности.

The article considers the issue of studying the competitiveness of Ukrainian mineral products and establishing prospects for its increase in the world market in terms of regional processes. Factors influencing the competitiveness of the industry and products were identified internal and external. External ones include: activities of state authorities, economic conditions, development of new technologies, new materials and energy sources, market capacity and demand structure, consumer requirements, etc. The competitive advantages of the industry are resource and technology. To internal – the reputation of the enterprise, its organizational and production activities, staff qualifications, efficiency of resource potential, system of technological equipment, volumes and costs of sales. Among the factors of product competitiveness are the following: usefulness for the consumer (compliance with the requirements for this product by the buyer), product price, novelty (originality and uniqueness of the product), product quality. Based on the analysis of the competitiveness of Ukrainian mineral products on the world market, it was determined that Ukraine has a very large potential in the development of this sector on the world stage, as it is well supplied with many mineral resources. However, they are not always extracted rationally. During 2014–2020, the share of mineral products in total exports of Ukrainian goods decreased, which was due to reduced production during this period, state protectionism in traditional for Ukrainian products importing countries, lower prices for goods, including energy, closing Russian market for Ukrainian products. At the same time, during the analyzed period, the volume of exports of Ukrainian mineral products increased. Demand for mineral products in the raw materials market is increasing, especially for scarce products, but imports significantly outweigh exports, due to lack of state support for the development of Ukraine's mineral resources, significant depreciation of technologies and lack of development of new deposits and efficient use of existing ones.

Key words: competition, competitiveness, world markets of raw materials, export and import, mineral resources, regional features.

Постановка проблеми. Конкуренція – основна регулююча сила ринкового товарного виробництва, форма економічної боротьби за максимальну реалізацію особистих інтересів продавців і покупців товарів на ринку. В умовах існування значної

кількості різних наукових підходів особливого значення набуває дослідження еволюції поглядів на конкуренцію, оскільки саме таким шляхом можна систематизувати рекомендації щодо підвищення рівня конкурентоспроможності як окремого еконо-

мічного суб'єкта, так і економіки країни у цілому. За сучасних умов розвиток світової економіки характеризується постійним зростанням споживання мінеральних ресурсів. Глобальний попит на продукцію мінерально-сировинної галузі залишається стабільним і при цьому високим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематику і методологічну основу досліджень у сфері конкурентних переваг і конкурентного розвитку національних економік на світовій арені досліджено в роботах Т. Борисової, В. Бикова, О. Маслак, Л. Квятковської, О. Крупеніної, П. Кулінічева, Д. Сакса, Т. Філософовой. Водночас постійна зміна конкурентних сил на світових ринках та боротьба між регіональними структурами бізнесу змінюють структуру ринку, що призводить до необхідності дослідження нових форматів світових ринків окремих видів продукції.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у визначенні конкурентних позицій України на світовому ринку мінеральної продукції в розрізі того, що ця конкурентна позиція формується з регіональної структури національної економіки, яка й визначає поточні позиції і перспективи розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Історично Україна має дуже великий потенціал у розвитку даного сектору на світовій арені. Вона добре забезпечена багатьма мінерально-сировинними ресурсами. Однак видобуваються вони не завжди раціонально: у надрах часто залишається і втрачається 20–80% корисних копалин. За масштабами й якістю мінеральної продукції Україна посідає помітне місце серед країн світу і може значну їх кількість експортувати [5]. Для забезпечення конкурентних позицій нашої країни на світовому ринку необхідна реалізація певних реформ та втручання держави у діяльність мінерально-сировинної галузі України. До мінеральної продукції, відповідно до класифікації УКТ ЗЕД, від-

носяться три групи: група 25 (сіль, сірка, землі та каміння, штукатурні матеріали, вапно та цемент), група 26 (руди, шлак і зола), група 27 (палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, бітумінозні речовини, воски мінеральні) [3]. Найбільшими експортерами мінеральної продукції у 2020 р. були США, Росія, Саудівська Аравія, Австралія, ОАЕ, Канада тощо [6].

Як видно з рис. 1, протягом 2014–2020 рр. частка мінеральної продукції у загальних обсягах експорту товарів України зменшилася на 0,6% (з 11,3% у 2014 р. до 10,7% у 2020 р.), що підтверджує негативну тенденцію розвитку цієї сфери в країні. При цьому варто відзначити, що після спаду в 2015 р. частка мінеральної продукції у загальному експорті товарів України збільшувалася [8].

Скорочення частки експорту мінеральної продукції у загальному експорті товарів України протягом 2014–2020 рр. було пов'язане зі скороченням видобутку протягом указанного періоду. Також до причин падіння варто віднести державний протекціонізм у традиційних для української продукції країнах-імпортерах, зниження цін на товари, зокрема на енергоносії, через що значно зменшилися нафтопереробка та видобуток газу, через теплу зиму відбулося природне зниження попиту на електроенергію, газ та вугілля [1; 2]. Окрім того, однією з причин скорочення частки експорту мінеральної продукції є закриття ринку Росії для української продукції, тоді як просування на інші зовнішні ринки йде важко через високу конкуренцію і несприятливу світову кон'юнктуру [4]. Як бачимо з рис. 2, обсяги експорту української мінеральної продукції протягом 2015–2020 рр. зростали після їх різкого падіння у 2015 р. на 49% порівняно з 2014 р., зокрема через окупацію на Сході України [2]. При цьому темпи зростання експорту української мінеральної продукції після 2017 р. знижуються, що також пов'язано зі скороченням видобутку протягом указанного періоду.

Рис. 1. Частка експорту мінеральної продукції у загальному експорті товарів України протягом 2014–2020 рр. [7]

Рис. 2. Динаміка обсягів експорту української мінеральної продукції протягом 2014–2020 рр. [9]

Мінерально-сировинний комплекс України сьогодні знаходиться у незадовільному стані. Перед підприємствами галузі постає безліч серйозних викликів, пов'язаних з економічною та політичною кризами, невизначеністю на світових ринках, обмеженістю фінансових ресурсів та спадом виробництва через пандемію коронавірусу. На рис. 3 показано динаміку торгівлі мінеральною продукцією України протягом 2014–2020 рр. Як бачимо, імпорт значно переважає над експортом, причинами чого є відсутність державної підтримки розвитку мінерально-сировинного комплексу України, значне зношення технологій та відсутність розроблення нових родовищ й ефективного використання існуючих. При цьому попит на мінеральну продукцію на сировинному ринку збільшується, особливо на дефіцитну продукцію. Протягом 2014–2020 рр. відбулося скорочення експорту мінеральної продукції на 13%, до 5 307 млн дол., а імпорту – майже в два рази [7].

Станом на 2020 р. негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами України становило

3,1 млрд дол.: обсяг імпорту товарів до країни протягом 2016–2020 рр. перевищував експорт (рис. 4). У 2014 р. Україною було експортовано товарів на суму 53,9 млрд дол., а в 2015–2016 рр. обсяги експорту значно скоротилися – до 38,1 млрд дол. та 36,4 млрд дол. відповідно (або на 32,5%).

Обсяги імпорту товарів до України також зменшилися протягом 2015–2016 рр. – на 28%, але з 2017 р. почали збільшуватися і станом на 2020 р. становили майже 54 млрд дол. На імпорт мінеральної продукції припадає 15,6% загальних обсягів імпорту України [6].

Як бачимо з рис. 4, найвищий (позитивний) показник торгового балансу України спостерігався у 2015 р. – 610,8 млн дол., найнижчий (негативний) – у 2018 р. – 9,8 млрд дол. Щодо сальдо торгівлі мінеральною продукцією, то воно є негативними протягом 2014–2020 рр. При цьому найнижчий (негативний) показник спостерігався у 2019 р. – 10,8 млрд дол., найвищий (також негативний) – у 2020 р. – 4,6 млрд дол. [7; 9]. Нега-

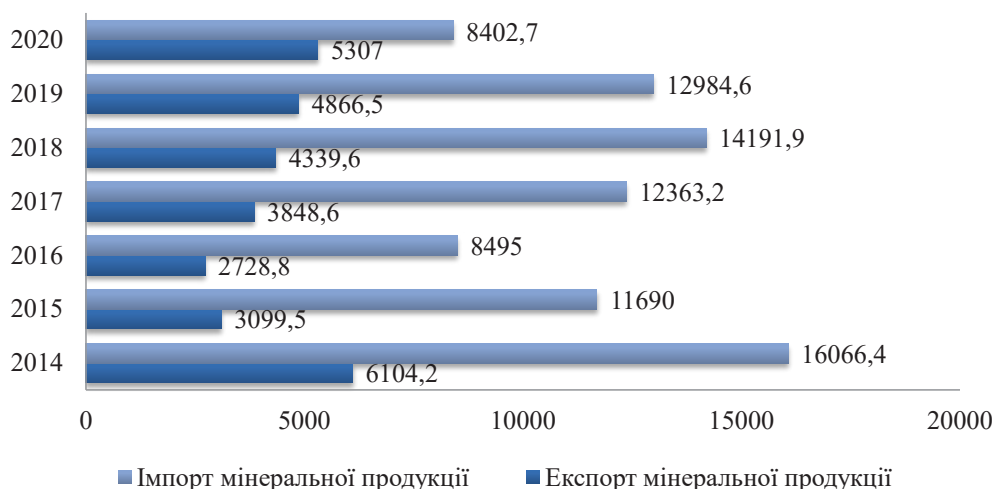

Рис. 3. Динаміка торгівлі мінеральною продукцією України протягом 2014–2020 рр., млн дол. [7]

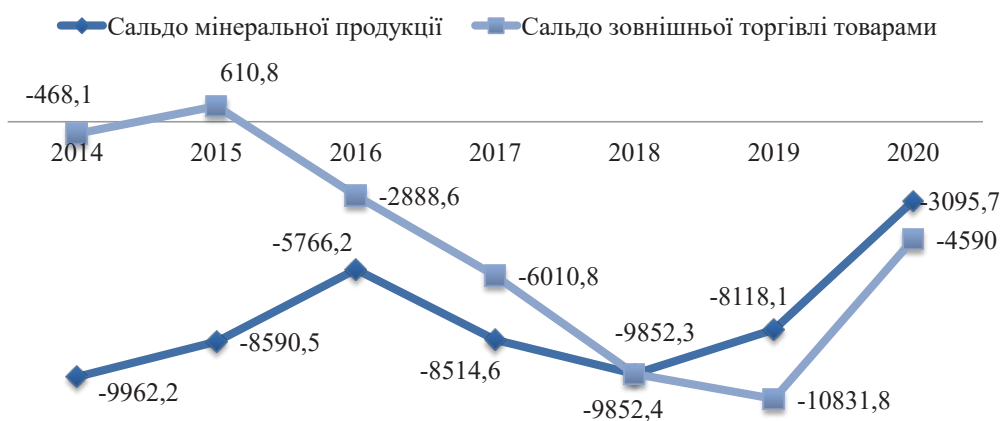

Рис. 4. Динаміка сальдо зовнішньої торгівлі товарами та мінеральною продукцією України протягом 2014–2020 рр., млн дол. [9]

тивне сальдо торгівлі мінеральною продукцією пов'язане з відсутністю можливості розробляти нові родовища, відсутністю належної стратегії розвитку даної галузі, недоступністю фінансових ресурсів та окупацією гірничодобувних регіонів України на Сході тощо.

Обсяги експорту у структурі ВВП демонструють негативну тенденцію протягом 2014–2020 рр. А саме частка експорту мінеральної продукції у структурі ВВП України протягом аналізованого періоду зменшилася на 1,4%, демонструючи незначне зростання у 2017 р., та становила лише 3,2% ВВП країни у 2020 р. [6]. При цьому варто зауважити, що Україна має значний потенціал для нарощування експорту мінеральної продукції.

Як бачимо з рис. 5, частка українського експорту мінеральної продукції у структурі світового експорту є незначною. При цьому протягом 2014–2020 рр. даний показник збільшився з 0,18% у 2014 р. до 0,29% у 2020 р., демонструючи невелике падіння у 2018 р. Таким чином, максимальна частка України у світовому експорті мінеральної продукції спостерігалася у 2020 р., коли було досягнуто максимальні обсяги експорту руд, шлаків і золи до Китаю [7].

Варто зауважити, що найбільші частки експорту мінеральної продукції припадають на такі країни, як США (9,1%, або 163,8 млрд дол.), Австралія (8,7%, або 157,6 млрд дол.), Росія (8,2%, або 147,2 млрд дол.), Саудівська Аравія (7,4%, або 132,8 млрд дол.), Канада (4,4%, або 80,2 млрд дол.), ОАЕ (4,1%, або 73,7 млрд дол.) тощо [37] (рис. 6).

Географічна структура експорту України мінеральної продукції за регіонами протягом 2018–2020 рр. змінилася. Лідируючі позиції раніше займали країни ЄС, але в 2020 р. найбільша частка експорту України мінеральної продукції припадала на країни Азії – 52,84% (табл. 1).

У структурі імпорту України мінеральної продукції також спостерігалися деякі зміни. Частка країн Азії протягом аналізованого періоду збільшилася і становила 10,89% у 2020 р., натомість частка країн ЄС зменшилася до 18,74% [7].

Із рис. 7 видно, що основними торговельними партнерами у 2020 р. за експортом України були такі країни, як: Китай (47% від загального обсягу експорту української мінеральної продукції, або 2 504 млн дол.), Польща (9,4%, або 497 млн дол.), Чехія (6,5%, або 345 млн дол.), Австрія (5,6%, або

Рис. 5. Частка експорту мінеральної продукції у структурі ВВП України протягом 2014–2019 рр., % [9]

Рис. 6. Частка українського експорту мінеральної продукції у світових обсягах протягом 2014–2020 рр. [7]

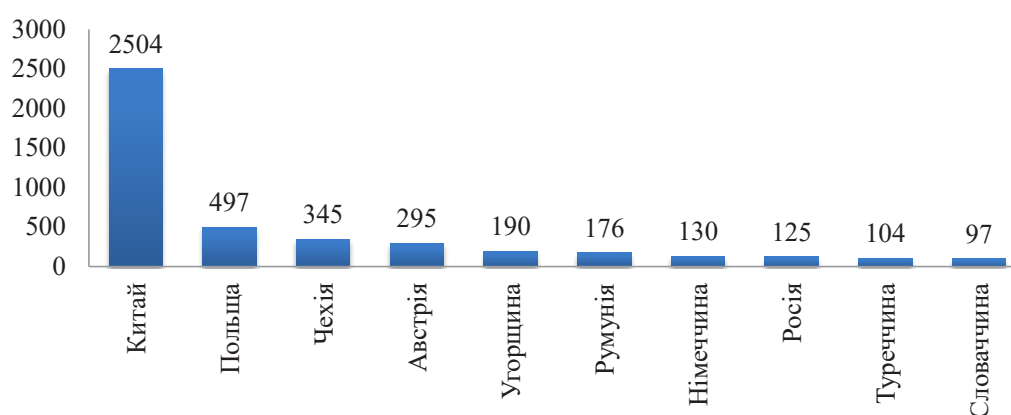

Рис. 7. Географічна структура експорту мінеральної продукції України у 2020 р., млн дол. [7]

295 млн дол.), Угорщина (3,6%, або 190 млн дол.), Румунія (3,3%, або 176 млн дол.), Німеччина (2,5%, або 130 млн дол.), Росія (2,4%, або 125 млн дол.), Туреччина (2%, або 104 млн дол.), Словаччина (1,8%, або 97 млн дол.) [8; 9].

На рис. 8. показано географічну структуру імпорту мінеральної продукції України у 2020 р.

Основними торговельними партнерами у 2020 р. за імпортом України були такі країни, як: Росія (31,3% від загального обсягу експорту української мінеральної продукції, або 2 627 млн дол.), Білорусь (18,1%, або 1 518 млн дол.), Швейца-

рія (7,5%, або 626 млн дол.), США (7,1%, або 598 млн дол.), Литва (4,8%, або 400 млн дол.), Словаччина (3,3%, або 278 млн дол.), Казахстан (3,2%, або 270 млн дол.), Азербайджан (3,2%, або 267 млн дол.), Німеччина (3%, або 248 млн дол.), Туреччина (2,9%, або 240 млн дол.) [7].

Протягом 2014–2020 рр. експорт мінеральної продукції з України у вартісному вираженні збільшився по товарах групи 26 «руди, шлаки та зола» – на 27,3%, до 4 421 млн дол. (83,3% від загальних обсягів експорту мінеральної продукції України). Основними країнами-експортерами про-

Таблиця 1

Географічна структура торгівлі України мінеральною продукцією за регіонами протягом 2018–2020 рр., % [6; 8]

Регіони/рік	2018	2019	2020	2018	2019	2020
	експорт			Імпорт		
Азія	24,24	32,01	52,84	7,32	7,87	10,89
ЄС	61,95	55,19	38,63	21,42	20,87	18,74
Африка	0,92	2,37	1,95	2,23	2,46	3,65
СНД	7,71	5,83	4,15	55,47	55,79	56,0
Північна та Південна Америка	1,07	0,96	1,51	9,01	9,11	8,58
Інші країни	4,11	3,64	0,92	4,55	3,9	2,14

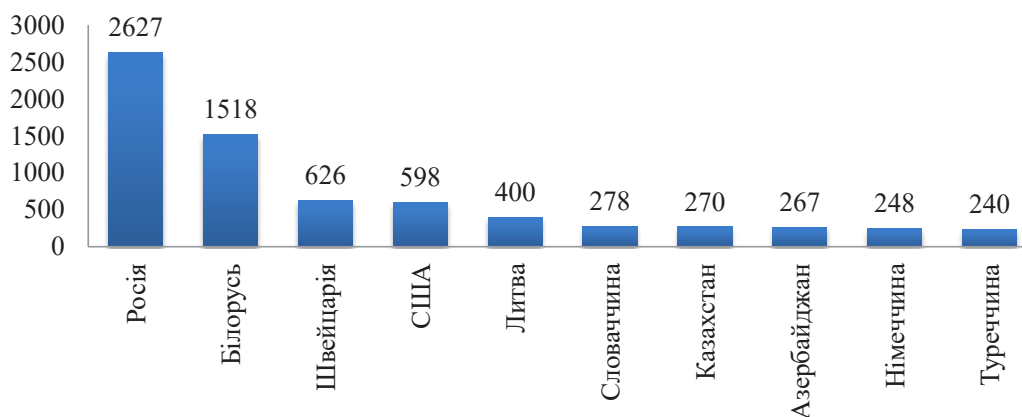

Рис. 8. Географічна структура імпорту мінеральної продукції України у 2020 р., млн дол. [8]

дукції даної групи виступають Австралія (35,7% від загальних обсягів експорту даного виду продукції), Бразилія (11,4%), Чилі (8%), Перу (5,2%), Південна Африка (5%). Україна посідає дев'яту позицію серед країн-експортерів мінеральної продукції групи 26 (рис. 9) [7].

Зовнішні поставки України продукції груп 25 «сіль, сірка, землі та камінь, штукатурні матеріали, вапно та цемент» та 27 «мінеральне паливо, мінеральні масла та продукти їх перегонки» у

2020 р. зменшилися на 42,6%, до 355,8 млн дол., та майже в 4 рази відповідно – до 530,4 млн дол. Водночас, частка групи 25 від загального експорту мінеральної продукції становила 6,7% порівняно з часткою у 10,14% у 2014 р. Частка групи 27 – 10% порівняно з майже 33% у 2014 р. (рис. 9) [7].

Основними країнами-експортерами продукції групи 25 виступають такі, як Китай (7,6% від загальних обсягів експорту даного виду продукції), Туреччина (6,8%), США (5,4%), В'єтнам (5,2%), Німеччина

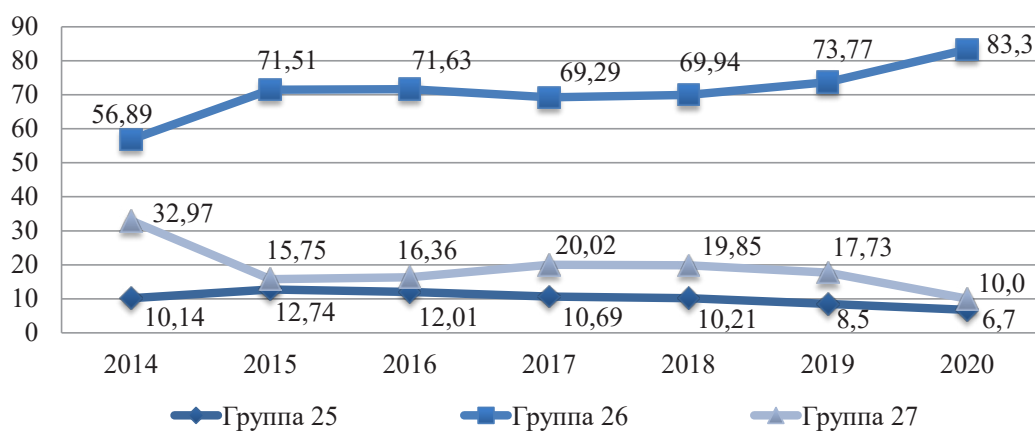

Рис. 9. Частка експорту товарів за групами 25–27 у структурі експорту мінеральної продукції України протягом 2014–2020 рр., % [7]

Рис. 10. Товарна структура експорту мінеральної продукції у 2020 р., % [7]

(5,1%). Україна посідає 32-гу позицію серед країн-експортерів мінеральної продукції даної групи [37].

Основними країнами-експортерами продукції групи 27 є США (10,3% від загальних обсягів експорту даного виду продукції), Росія (9,4%), Саудівська Аравія (8,7%), ОАЕ (4,8%), Канада (4,6%). Україна посідає 89-ту позицію серед країн-експортерів мінеральної продукції даної групи [7] (рис. 10).

У 2020 р. 79,9% від загальних обсягів експорту мінеральної продукції припадало на залізні руди та концентрати, при цьому основними країнами, до яких експортувалася дана продукція, були Китай, Польща, Чехія, Австрія, Німеччина. На електричну енергію припадало 5,3%, основними одержувачами були Угорщина, Польща, Румунія. На експорт глини, андалузиту, кіаніту та силіманіту припадало 3,6%, і експорт був спрямований у такі країни, як Іспанія, Італія, Росія, Польща, Туреччина. Частка титанових руд та концентратів у загальних обсягах експорту мінеральної продукції становила 2,6%, експорт був спрямований у Мексику, Чехію, Росію, Китай, Туреччину тощо. На експорт нафтових олій припадало 1,9%, основними країнами одержувачами виступали Латвія, Греція, Румунія, Угорщина, Литва. На масла та інші продукти перегонки припадав 1% загальних обсягів експорту мінеральної продукції, експорт був спрямований до Литви, Естонії, Чехії, Польщі, Туреччини тощо [6].

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи викладений матеріал, можна зробити висновок, що в Україні є значний потенціал для торгівлі мінеральною продукцією на світовому ринку. Однак протягом аналізованого періоду сальдо торговельного балансу мінеральної продукції є від'ємним, що пов'язано з нестабільною економічною та політичною ситуацією в країні, невизначеністю на світових ринках, обмеженістю фінансових ресурсів, спадом виробництва через пандемію коронавірусу, державним протекціонізмом у традиційних для української продукції країнах-імпортерах, зниженням цін на товари, зокрема на енергоносії, окупацією гірничодобувних регіонів України, закриттям ринку Росії для української продукції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Борисова Т.М. Конкуренентоспроможність галузі: детермінанти формування та сучасні методи оцінювання. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 6. Т. 1. С. 54–60.
2. Маслак О.І., Квятковська Л.А., Кулінічев П.К. Конкуренція: її сутність та особливості в умовах глобалізації. *Технологический аудит и резервы производства*. 2014. № 3/3(17). С. 57–61.
3. Философова Т.Г., Быков В.А. Конкуренция. Инновации. Конкуренентоспособность. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2017. 295 с.
4. Сакс Д. Що таке конкурентоспроможність в умовах глобалізації. URL: <http://www.day.kiev.ua/66710/>

5. Крупенина О. Мировая добыча полезных ископаемых. Украина в рейтинге добывающих стран. *Ліга. Бізнес*. 2020. URL: <https://biz.liga.net/ekonomika/all/opinion/mirovaya-dobycha-poleznyh-iskopaemyh-ukraina-v-reytinge-dobyvayuschih-stran>

6. Мінерально-сировинні ресурси України. *Онлайн-довідник*. URL: <https://sites.google.com/site/geografiukraieni2015/mineralno-sirovinni-resursi> (дата звернення: 22.03.2021).

7. Trade map – international trade statistics. Trade statistics for international business development. International Trade Centre. URL: http://www.trademap.org/tradestat/Bilateral_TS.aspx (дата звернення: 01.03.2021).

8. DataBank: World Development Indicators. *The World Bank Group*. URL: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=EUU&series=&period=#>

9. Producer Price Index by Commodity: Metals and Metal Products: Titanium and Titanium-Base Alloy Mill Shapes. URL: <https://fred.stlouisfed.org/series/WPU102505>

REFERENCES:

1. Borysova T.M. (2011) Konkurentospromozhnist' haluzi: determinanty formuvannya ta suchasni metody otsinyuvannya. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu* [Competitiveness of the industry: determinants of formation and modern evaluation methods]. *Bulletin of Khmelnytsky National University*, vol. 1, no. 6, pp. 54–60.
2. Maslak O.I., Kvyatkovskaya L.A., Kulynichev P.K. (2014) Konkurentsiya: yiyi sutnist' ta osoblyvosti v umovakh hlobalizatsiyi [Competition: its essence and features in the context of globalization]. *Technological audit and production reserves*, no. 3(17), pp. 57–61.
3. Filosofova T.G., Bykov V.A. (2017) Konkurentsiya. Ynnovatsyy. Konkurentosposobnost' [Competition. Innovations. Competitiveness]. Moscow: UNITI-DANA. (in Russian)
4. Sachs D. (2020) What is competitiveness in globalization. Available at: <http://www.day.kiev.ua/66710/> (accessed 11 May 2021).
5. Krupenina O. (2020) World mining. Ukraine in the ranking of producing countries. *League. Business*. Available at: <https://biz.liga.net/ekonomika/all/opinion/mirovaya-dobycha-poleznyh-iskopaemyh-ukraina-v-reytinge-dobyvayuschih-stran> (accessed 11 May 2021).
6. Mineral resources of Ukraine. Online guide. (2020). Available at: <https://sites.google.com/site/geografiukraieni2015/mineralno-sirovinni-resursi> (accessed 22 March 2021).
7. Trade map – international trade statistics. Trade statistics for international business development. International Trade Centre. URL: http://www.trademap.org/tradestat/Bilateral_TS.aspx (accessed 14 May 2021).
8. DataBank: World Development Indicators. The World Bank Group. Available at: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=EUU&series=&period=#> (accessed 14 May 2021).
9. Producer Price Index by Commodity: Metals and Metal Products: Titanium and Titanium-Base Alloy Mill Shapes. Available at: <https://fred.stlouisfed.org/series/WPU102505> (accessed 14 May 2021).